

Б. Т. Садовський.**КВІТЕНЬ**

Гріншпаном ліс
 вершки беріз
 квітчає до безтями...
 Сонце в кармін
 квіття барвить
 і провеснить пляями. —

Тремтінням зір,
 шепотом гір
 рокоче квітеня трелі:
 А по полях —
 мистець-маляр
 малює акварелі.

Папіні Джованні.**ПІД ВЕЛИКДЕНЬ*****В Оливнім Городі**

„Встає Ісус із землі заспокоєний, і вертається до учнів. Не придався ні на що Його сумний докір. Вичерпані трудом, три учні знову заснули. Але цього разу Ісус їх не кличе — знайшов для себе потіху, більшу, ніж вони могли дати — і вдруге падає на землю, щоб іще раз зложити Отцеві великі слова знівечення:

— Не моя, але Твоя нехай станеться воля.

Бог перестав бути слугою людини. Ця остання домагалась заспокоєння своїх окремих бажань в заміну за молитви й жертву. Хочу мати добробут — молилася людина — хочу здоров'я, сили, врожаю, хочу погубити ворогів. А ось прийшов Переворотник і відвернув буденну молитву. Не те, що до впадоби мені, нехай діється, а те, що Тобі подобається. „Нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі”. Щастя спирається єдино на узгідненню володарської волі Отця з підлеглою волею людини, воно у збіжності і тожсамості обох воль. Якщо вірю в Отця, як у Отця, то знаю, що любить мене більше, як я міг би любити сам себе, та що знає Він більше, як я знати можу. Отже може він прагнути тільки мого добра, хоч би те добро люди вважали за найбільше зло, а я, прагнувши того, чого прагне Отець, прагну свого сутнього добра. Якщо Його шаленість стільки мудріша, що й годі собі зобразити, від нашої мудрости, то й мучеництво, Ним післане, буде без порівняння плідніше в добродійства від найбільших земних утіх.

* Тут подаємо вийнятки із різних уступів книжки відомого італійського письменника Папінія: „Історія Христа”. — Ред.

Нехай сплять учні; хай сплять спокійно всі люди: Христос вже не самотній. З радістю зустріне страсті, з радістю зустріне смерть; в муках агонії віднайшов спокій.

Тепер може напружати слух, майже з тугою, щоб схопити серед глухонімої ночі перший гомін Юдових кроків.

Проте спершу чує тільки удари свого серця, серця майже зовсім спокійного, тепер, коли небезбека так близько. Справді по деякій хвилині доходить до Нього гомін обережних ступань, щораз виразніший, а водночас в долині, між придорожніми деревами, показуються язики світел, що блискають, то знову гаснуть в теміні. Це слуги душолюбів, що їх веде Іскаріот.

СИМОН

...Тоді Симон знову почав присягатись, заклінатись, коли несподівано хтось із присутніх, родич того Мальхуса, що йому Петро обтяв ухо, виступив просто з обвинуваченням:

— А чи ж не бачив я тебе в городі разом із ним?

Петро тепер уже заплутаний в брехню, починає знову присягатись, що його взяли за когось іншого, та що не належав до приятелів Того чоловіка.

В тій самій хвилині Ісус, звязаний серед сторожі, проходив почерез подвіря, по розмові з Анною, щоб податися на другий бік, де мешкав Каяфа, і почув слова Симона, і поглянув на нього. На один миг затримав на нім свої очі, ті очі, що в них перевертень той проте одного дня зумів спостерегти блискавку божества — одну мить подивився на нього тими очима, що їх солодкість було важче знести, ніж обурення. І той погляд пробив назавжди криваве серце рибака, і аж до смерти не зможе він забути тих зіниць лагідних і болючих, що спочили на нім тієї жахливої ночі; тих очей, що одним блиском сказали більше і потрясливіше, ніж в тисячці слів висловити б можна.

— І ти, що був перший, що на тебе я найбільше надіявся; ти, найтвердший із усіх, але й найзапальніший, найтепліший, але й найгарячіший, і ти Симоне, ти, що на дорозі під Цезареєю викрикнув моє наймення правдиве; ти, що знаєш усі мої слова, що спав з головою, спертою на моїм плащі і стільки раз цілував мене тими самими устами, які тепер заперечують знайомство зо мною, і ти Симоне-Петре, сину Йони, відпекуєшся мене перед тими, що готуються мене замордувати. Мав я слухність, того дня, коли назвав тебе згіршенням і закинув тобі нерозуміння, що є Божого, а що є людського. Міг ти принаймні зникнути, як учинили інші, якщо не чувся на силах пити зо мною келих сорому, який стільки раз тобі описував. Втікай, хай не бачу тебе більше аж до того дня, коли стану справді вільний, а ти справді вірою обновлений. Як боїшся за життя, чому тут стоїш? Юда, бодай в останній хвилині, був чесніший від тебе; прийшов з ворогами моїми, але не дурався того, що мене знає. Симоне, Симоне, предсказував я тобі, що мене опустиш, як інші, а ось показався ти жорстокіший за інших. Простив я тобі вже в серці своїм, умру незабаром і прощаю тим, що мені смерть завдають,

тож прощаю і тобі, і люблю тебе, як любив я тебе завжди, але чи зможеш ти простити сам собі?

Симон, під вагою того погляду, похилив голову, а серце підірвалося йому в грудях, як вязень збожеволілий; вже не зміг би добути з горла нового заперечення. Нестерпний вогонь палив йому обличчя, вигнуте скорчем, немов би тут побіч мав не вогнище, а пашу пекла. Заколот жалю і розпачу, невимовна грижа розшарпували його істоту: хвилями здавалось йому, що застигає, як кусень льоду, то знов, що спалюється в полум'ях. Перед мінutoю сказав був, що не знав ніколи Ісуса, одначе тепер здавалось йому справді, що пізнав Його тієї хвилини вперше, довідався нарешті, ким є, немов би його очі, очі повні жалю й любови, проникли його наскрізь блиском, подібним до архангельських мечів.

Двигнувся важко і, шкандибаючи, поволікся до брами. Ледве знайшовся закола в мовчазній пустці світанку, запіяв десь оподалік когут. Те веселе й різьке п'яння розляглося в Симонових ухах, як крик, що вириває сонного з-під гнету втоми. Як ненадійний спогад розмови, що її зачулося в інших житті, як поворот до дому дитинства, до садку ранньою порою, що зелене між озером і нивою, як голос давно забутий, що освітлює нагло ціле життя, наче блискавка, що роздирає тьму. Тоді в передраннім світанку можна було бачити людину, що заточувалась дорогою, як п'яна, з головою схованою в плащі і з згорбленими плечима, що тряслись від ридання одчаю.

Плач, Симоне, тепер, коли Бог дає тобі ласку плачу. Плач за себе і над Ним, плач за свого брата зрадника, плач за братів своїх, що втекли, плач за смерть того, що вмирає тепер і за твою бідну душу, плач за тих усіх, що прийдуть по тобі і робитимуть так, як ти, і відпекуватимуться свого Спасителя та не заплатять окупі ціною каяття. Плач за всіх перевертнів, за всіх зрадників, за всіх тих, що казатимуть, як ти: „Я не належу до його друзів”. Хто ж із нас хоч раз у житті не вчинив того, що вчинив Симон? Скільки ж то з-посеред нас, вроджених у Церкві Христовій, скільки ж із нас, що дитячими устами ім'я Його вимовляли навколішках перед обличчям Його, скропленням кровю, скільки ж з нас зо страху перед чужим посміхом, не сказало: Не знав я Його зовсім?

Принаймні ти, нещасливий Симоне, хоч ти Скала, виплач усі сльози своїх очей і сховай під сукном обличчя своє спотворене й мокре. Не промине багато днів, а Воскреслий поцілує тебе знову, плач бо твій назавжди обмив уста твої кривоприсяжні.

Обмив руки...

Пілат уявляє собі, що не винен смерті того невинного. І щоб усі зберегли очевидне й незатерте вражіння тієї невинності, каже принести собі мидницю води й умив руки перед усіма із словами:

— Не винен я крові того справедливого: ви дивіться!

А увесь люд відгукнув:

— Кров його на нас і на синів наших.

Тоді дав наказ випустити Варавву і видав Справедливого воякам, щоб Його розп'яли.

Але вода, що сплила з його рук, не змогла його обмити. Його руки залишилися закривавлені аж до сьогодні і червонітимуть на віки. Мав він владу врятувати того чоловіка, однак не хотів. Його хитрощі, численні відміни підлоти тієї його душі, затруті іронією скептицизму, запровадили Ісуса на гору Голготу. Якщо б справді уважав Його за винного і згодився на Його смерть, був би менш нікчемний. Однак він знає, що Ісус без вини, що Ісус, як йому сказала Клявдія Прокуля, і як він сам повторяв, чоловік Справедливий. Володар, що зо страху перед власною шкодою видає на смерть Справедливого, він, що покликаний боронити справедливих перед душогубами, на жадну не заслуговує ласку. Але — каже Пілат — зробив я все, що міг, щоб видерти Його з рук несправедливих. Брехня. Пробував він різних доріг, а проте не вибрав тієї єдиної, що довела б його до мети. Не пожертвував самого себе, не посвятився, не хотів виставити на небезпеку своєї гідності і свого голосу. Жиди ненавидять Ісуса, але ненавидять також Пілата, що всяко їм дошкулює і глузує. Замість жертвувати, в заміну за Ісуса, бунтівливого Варавву, слід було офірувати самого себе, Пілата Понтійського, прокуратора Юдеї, а тоді народ либонь прийняв би заміну. Ніяка інша, поза ним, жертва, не змогла б наситити жидівської люті. Не була конечна смерть. Вистачало кинути їм визив, щоб обвинили його перед цісарем як цісарєвого неприятеля. Тиберій позбавив би його становища, а може навіть засудив би на вигнання, і в недолі мав би потіху своєї невинности. Тим більш, що така сама доля, яка каже йому кинути Ісуса на жир для ворогів, немов переблагальну жертву, досягне його і так по кількох роках. Жиди і самаряни внесуть на нього скаргу до Риму: намісник Сирії усуне його з уряду; а Калігуля зашле його на рубіжжя Галії. Проте й на вигнання піде враз із ним тінь того Мовчазного Чоловіка, що з Пілатового дозволу Його замордували. Надаремно казав у Єрусалимі збудувати гарну цистерну, повну води; надаремно в прияві юрби мився в тій воді. Вода та була жидівською водою, що не очищує. В ніякій цистерні не зможе умити своїх рук із плям, які залишила на них Божа Кров Христа.

Пітьма.

Віддих Ісуса ставав щораз охрипліший. Губи підводилися важким підемом, щоб вхопити більше повітря; в голові гуділо. Йому від ран немов вдаряли б у неї молоти; серце било скорими й нагальними ударами, а від них зривалося, наче хотіло б вискочити з грудей; жахлива гарячка розп'ятих палила Його спрагою, якби уся кров у бючках змінилась у пливкий вогонь. Тіло, витягнуте в тій дошкульній поставі і вкуте в бальки, не мало змоги зробити ніякого руху; було воно завішене

на руках, що роздиралися, як усувався, але, як були витягнені до гори, аж надто томили покалічений і збичований кадовб: те тіло молодече й божеське, що стільки терпіло через надто велику душу, було тепер одним стосом болю, на яким горіли разом усі болі світу.

Розп'яття, справді, як визнав один Ретор-козолуп, що згинув забитий перед Христом, було найжорстокішою і найтьмянішою карою. Карою, що спричинювала найбільше мук та найдовше тривала. Якщо повставали судороги, милосердний удар приспішував смерть; траплялися все такі випадки, коли люди, завішені на хресті, щораз то жорстокіше терпіли і змагались зо смертю аж до наступного дня, а то й довше. Вогонь жаги, скорчі мязнів, завороти й рани голови, зімління серця, заклякність жил, торттури, що роздирали і все зростали — не вистачали, щоб перемогти життя. Але більшість, коли проминуло дванадцять годин, видавали останній віддих.

Кров із чотирьох Ісусових ран сціпініла на головках цвяхів, а проте за кожним струсом добувалися нові червоні струмочки і спроквола спливали здовж хреста, капавши на землю. Голова звисла на зболілій шиї, похилившись на бік; очі, ті смертельні очі, що в них замешкав Бог, щоб споглядати на землю, зашкклилися імлою конання; а посинілі губи, від плачу потріскані, спалені спрагою, від тяжкого віддиху викривлені, явили слід останнього поцілювання, отруйний цілунок Юди.

Так умирає Бог, що гарячкуючих уздоровляв з недуги, що спрагнених поїв водою життя, що вмерлих будив зо смерти і з гробів, що привертав владу паралітикам, що дияволів виганяв із душ зізвірячених, що плакав разом з плакучими, зо людей злих замість карати, до нового привертав життя, що словами поезії і доказами чуд учив тієї досконалої любови, якої ніколи не зуміли б відкрити звірята, що непригодно грязли у сні і у крові. Гоїв рани, а ось вони ранами покрили Його тіло дівиче; прощав злочинцям, а ось, невинний, на дереві ганьби завис посеред злочинців; полюбив людей любовю безконечною, навіть тих, що на Його любов не заслуговували, а ось ненависть пробила Його гвіздям тут, де ненависть карає і отримує кару; був спрavedливіший над спрavedливість, а ось доконало на Нім найзрадливішої неспрavedливости; понурі звірята закликав до святости, а ось упав у руки мерзотників і демонів; роздавав життя, а ось в заміну отримав смерть і сором.

Аж такої жахливости треба було, щоб люди знову могли відкрити свою дорогу до Земного Раю; піднятися з п'яної художячости до упоення святости; двигнутися з безвладної тьми, що видається життям, а є смертю, до багатства Небесного Царства.

Хай же похилить чоло думка перед згіршальними а незбагнутими тайнощами тієї конечности, але серце людське хай не забуває, якою ціною сплачений величезний наш довг. Дев'янадцять віків проминуло, відколи люди, в Христі відроджені, гідні знати Христа, любити Христа і гідні Його любови, плачуть бодай раз у житті на згадку того дня і того мучеництва. Але всі

сльози наші, зібрані в одно гірке море, не відплатять ніколи за одну з тих краплин, що, важкі й червоні, спадали на горі Голготі.

Один варвар, король варварів, роздумуючи про ту кров, найсильніше висказав слово, яке з уст християнських колинебудь вийшло. Читали Кльодовикові історію Страстей, а дикий монарх зідхав і ронив сльози, коли нагло, не мігши запанувати над собою, положив долоню на рукоять меча і крикнув: „Ох, як би я там був зо своїми Франками!“ Оклик щирий, оклик во-яка і загорільця, суперечний зо словами Ісуса, зверненими до Петра під Оливками, але гарний тією цілою недоречною красою простодушної і буйної любови. Бо не досить плакати над тим, що не тільки сльози проливав, але треба боротись. Боротися з тим усім, що в нас самих ділить нас від Христа; боротись унутрі нас самих із усіма ворогами Христа.

Якщо бо згодом мільйони людей плакало, думаючи про той день, то в самий той день, в ту п'ятницю, під Хрестом, всі — з вийнятком жінок — сміялися. І ті, що сміялися, не вимерли до тла, але залишили по собі дітей і внуків, а з них багатьох охрищено, одначе сміються вони до сьогодні, довкола нас, а їх нащадки сміятимуться аж до дня, коли буде міг сміятися тільки хтось Один. Якщо плач не може затерти тієї крові, то яка ж кара зможе відкупити той страшний сміх!

То ж подивіться щераз на них, на тих, що сміються під хрестом, коли Христос конає найкривавшим конанням!

Ось маєте їх, що причаїлись на узбіччю Голготи, ніби громада ненавистю озвірених козлів. Придивіться до них добре, пригляньтесь до їх облич по черзі; пізнаєте їх усіх, бо вони безсмертні.

Дивіться, як витягають свої писки, що вітрять, свої карки сфалдовані, свої носи горбаті і закривлені, свої хижацькі очі, вирячені з-під щітинястих брів. Пригляньтесь до них, які вони жахливі у тих природних для нас позах непощадного каїнізму. Почисліть їх добре, бо тут вони зібрані усі, двійняки тих, що їх знаємо, брати тих, що їх зустрінемо щодня на наших дорогах. Не бракує ніякого.

Є тут передовсім бонзи з випханими кадовбами і з серцями, оброслими солониною, з великими ухами волохатими, з широкими мясистими губами, що інколи замінюються на кратери хули. І рамя об рямя стоять із ними чільні доктори з каправими і зропілими очима, з обличчям кольору жовтого лайна, полатайки брехні, що стікають гниллю й атраментом. І жируни, що виставляють наперед сороміцький тягар своїх вантажних черев, бестії, що жирують на голоді, що тучаться нуждою, витискають готівку з поту убогих, із вроди дівочої, з кривавиці невільників. А тут побіч хитруни банкирі, вправлені в тайній торгівлі та в висисанню крові, що живуть із рабунку та зводництва; далі, дерев'яний рід правників, вимуштрованих в каліченню права на шкоду невинних. А поза ними високодумні підпори громадянства, глота галапасної простачні, продажні

шахраї, рознуздані джури, скомливі мантиї, плюгаві рабслужачки: найнищий осад злиднювання, що зідає охлапи під столом і мурашнею роїться у ніг, доки не зустрінеться з п'ястком або копняком у плечі.

Ось ті всі відвічні вороги Христа: того дня, під хрестом, вони — немов хор якихось розпусних сатурналіїв, що кидає в обличчя Христа скажену піну своїх смердячих уст, свою заражену слину, найглибшу гущу болота своїх душ. Неодин із них може чужоложив тієї ночі, а попереднього дня криво присяг, щоб чуже загарбати майно; неодин може сплотив байстрюка, важив фальшивою мірою, відштовхнув від порога свого дому того, що плакав.

І ось та мутна піна плюгавого і злочинного людства дише погордою до того, хто її спасає, палає люттю до того, хто їй прощає, ганьбу кидає на Христа, що кривавиться для неї, що конає для неї. Ніколи в такій гострій супротивності, як того незаступного дня, не стануло проти себе, в антитезі бездонної трагедії, Добро і Зло, Ненависть і Огида, Світло і Темнота.

І видалось, немов би природа сама запрагнула заслонити грозу того видовища. Небо, цілий ранок погідне, майже нагло потемніло. Густий сумерк, неначе б з пекельної добувавшись безодні, почав огортати узгір'я, а незабаром розпростерся аж до крайнеба. Чорний вінок хмар окружив сонце, те солодке, ясне квітнєве сонце, що огрівало долоні душолюбів, оточив його і вкінці поглинув в густій навалі сутіні. „І стала тьма по всій землі аж до дев'ятої години”.

Невидний Хрест.

Христос помер, і тіло Його, цвяхами пробите, висить від того дня на Хресті невиднім, посеред землі здвигненим. Під той хрест величезний, що опливає ще кровю, приходять плакати ті, що в душі розп'яті, а всі шарпання Юдів не могли вирвати того Хреста з землі.

Але не вимерли глумливці. Довговічне їх покоління. Правнуки Каїна і Каяфи не залишили насміху й наруги. Шал хреста — для їх мудрости надто велике згіршення. Всякий надмірний блиск шкідливий. Ніякий лилик насправжки не згинув ще від соняшного удару, і ніколи вудвуд не мав запалення очей.

Ісус учив чогось безконечно більшого і ліпшого, як очищеної софістики чи світської моралі, спертої на справедливості. Прагнув він змінити людей на свою подобу, за чудовими словами свого благовістника Езекіїла: „І дам вам серце нове, і вложу в вас духа нового, і вийму камінне серце з ваших грудей, і переллю в вас духа свого”.

Накликає нас наслідувати Бога; накликає до того, щоб кермував нами безпосередньо Бог, себто, щоб ми були божесько вільні. Будьте святі, як Бог святий; досконалі, як Бог досконалий; прощайте провини, як Бог прощає; любіть себе, як Бог вас любить: якщо так робитимете, не буде між вами ворогів

і панів, нещасливих і вбогих, вбивників і жертв: Небесне Царство винагородить вам кривди царств земських.

Це було ділом Ісуса. І Ісус, як колись райський вуж, але з зовсім супротивним наміром, сказав до людей: Будьте, як боги. Одначе багато людей не мало сил, щоб піти за ним. До Бога надто далеко, а трясовиння має свою принаду. Надто багато праці треба, щоб хробак, що жирує в погної, змінився в святого і до тієї зближився досконалости, яка — єдине щастя, гідне пошукування, єдине, що не заводить.

І відштовхнули те, що Христос жертвував всією своєю кровю сікаючою. І щоб не чути Його голосу болісного, що накликавав до надто тяжкого зусилля, здавили Його на хресті. Злякалися, щоб не втратити своїх дібр у камені, в металю, в лахмітті, і не увірили в безконечні добра, які їм в заміну обіцявав. І те відштовхнення, і той страх переплатив смертю того дня, на горі Голготі, видавши крик серед сутіні, Син Чоловічий.

І скільки раз хтонебудь із нас на крик Його не відповість, стільки раз знову вдаряє в гвіздя, що ним стільки віків прикутий, висить на своїм незнищимім хресті.

Українською мовою оформив

П. Ісаїв.

Енріка фон Гандель-Мацеті*).

„ЛИСТИ РІТИ“

(Вийняток із повісти).

Що раз ясніше жевріють криваві смуги над дахами фабричного міста. Серени гудять. Чорний птах летить попри вікна; його тінь миготить у кімнаті. Чи летить по добич? Чи задусить голубку, що тремтить і тулиться до камінної мадонни перед манастирською брамою?

„Середа, 30. дня. Преподобна Мати! Знову нічого доброго! Мій Боже, коли це зміниться! Я так мало бажаю, тільки дрібку спокою, тільки, щоб мене не мучили, але ні!

Цю виставу „Тангойзер“ буду довго пам'ятати. Зараз скажу Вам, Преподобна Мати, як було. Він, що його не смію назвати, був там, він був у льожі біля мене, Преподобна Мати, все так близько при мені, через цілу оперу, а я не могла відійти. Все для мене обернулося в нівець. Гарна музика, гарні костюми

* Енріка Фон Гандель-Мацеті (Mazzetti) ур. 1871. у Відні. Вихована в католицькому дусі. Про себе каже вона, що свята католицька віра була ґрунтом, на яким виросли її твори. Передовсім лобується у зображуванні протиреформаційних часів. Найліпші її твори це: „Meinrad Helmpergers denkwürdiges Jahr“ 1900 і „Jesse und Maria“ 1906. В пізніших романах авторка повторяється. — Вийняток, що його подаємо це 489—499 сторінки з повісти „Ritas Briefe“.